

Мирјана М. Стакић
Универзитет у Крагујевцу
Педагошки факултет у Ужицу
Катедра за језике и књижевност

УДК 371.3::51-028.31
159.955.2-053.4
81'23-053.4
821.163.41-93

Сања М. Маричић
Катедра за методике

ПОЕЗИЈА ДРАГАНА ЛУКИЋА КАО ИНТЕГРАТИВНИ ЕЛЕМЕНТ РАЗВОЈА ГОВОРА И МАТЕМАТИЧКИХ ПОЈМОВА У ПРЕДШКОЛСКОМ ОБРАЗОВАЊУ И ВАСПИТАЊУ¹

Апстракт: У раду аутори на одабраним примерима песама за децу Драгана Лукића скрећу пажњу на могућности интегрисања развоја говора и развоја математичких појмова у предшколском васпитању и образовању. Сам избор поезије Драгана Лукића условљен је њеном блискошћу са начином на који деца интелектуално, емотивно и фантазијски поимају свет, присуством хумора, маште и игре у њеним мотивским слојевима, што омогућава да се повезивање развоја говора и развоја математичких појмова оствари као креативна игролика активност. У том контексту, на примерима, показују како исти поетски текст Драгана Лукића, кроз лексичке и семантичке вежбе, омогућава откривање асоцијативних значењских веза и семантичког потенцијала речи и доприноси богаћењу активног речника, односно разумевања и активне употребе језика у комуникацији детета, а са друге стране ствара реалан контекст за развој математичких појмова, доприноси визуелизацији и обезбеђује прелазак са конкретних представа на апстрактне и даље ка појмовима.

Кључне речи: Драган Лукић, поезија, развој говора, развој математичких појмова, предшколско васпитање и образовање, предшколско дете.

УВОД

Учење и развој у предшколском васпитању и образовању карактерише холистички приступ. У таквом приступу интегрисане су различите области сазнања, а тиме и обједињене когнитивна, социјална, физичка, емоционална, културна и духовна димензија развоја детета. Процес учења схвата се целовито „као систем активности у којима су предметне области испреплетане

¹ Рад је настао у оквиру пројекта „Настава и учење: проблеми, циљеви и перспективе”, бр. 179026, чији је носилац Учитељски факултет у Ужицу, а који финансира Министарство просвете и науке Републике Србије.

једне с другима и уткане у сваки сегмент заједничког живљења детета с другом децом и одраслима у вртићу” (Slunjski 2011: 26). Посебно је развој математичких појмова немогуће посматрати изоловано у односу на друге области сазнања – развој говора, музичко, физичко и ликовно васпитање, упознавање околине. Процес развијања математичких појмова мора бити смештен у реални контекст, дете мотивисано да учествује у учењу, а процес учења подстакнут унутрашњим побудама детета. Таква организација учења захтева, пре свега, интегрисан приступ у коме деца „истражују, спонтано усвајају математичке појмове у оквиру шире тематске целине, уграђене у одређени контекст, који је често прожет игром и богатством садржаја из различитих предметних области” (Маричић, Пурић 2013: 390). И *Правилник о ошћим основама њредшколској њројрама* указује на потребу да процес математичког сазнања буде „интегрисан са осталим областима сазнања, а не изолована област” (2006: 125). Математички појмови се код деце „не развијају само под утицајем мишљења, већ под утицајем практичних активности, слике, музике, а посебно говора. Реч у било ком виду игра веома важну улогу у том процесу” (Маричић, Ђалић 2015: 320). Реч је „вербални носилац суштине појма. Физичко искуство се интериоризује, а реч помаже да се мисао генерализује” (Шимић 1998: 61). Бројна истраживања указују на везу између математике и књижевности (развоја говора) у предшколском периоду и указују да је тај допринос обостран (McClelland et al. 2007; Welsh et al. 2010; Ojose 2008; Purpura et al. 2011), како у позитивном смислу, тако и у негативном, јер деца која имају проблем у једној области имају проблем и у другој (Barberisi et al. 2005).

Математика и развој говора захтевају развијање бројних заједничких процеса: класификације, учачања, анализирања односа, организовања мисли, решавања проблема и аргументовања мишљења и гледишта (Burns 2012). Садржаји из књижевности за децу представљају основу активности за развој говора у предшколском васпитању и образовању. Они, са друге стране, стварају и обезбеђују основу и за развој апстрактних математичких појмова. Значај интегрисања активности развоја говора и развоја математичких појмова је вишеструк. Такве ситуације учења, у којима књижевни текст представља интегративни елемент активности, стварају основу и обезбеђују контекст који обезбеђује прелазак из конкретног у апстрактно и на тај начин ствара услове за учење апстрактних математичких појмова. Садржаји из књижевности омогућавају учење које је засновано на ситуацијама које су блиске дететовом схватању света, његовом хумору и које су му интересантне (Haury 2001), помажу деци да повежу математичке идеје са личним искуством (Anderson et al. 2004; Hoffman 2002), визуелизују математичке идеје (McDuffe, Young 2003), обезбеђују спонтано учење (Ojose 2008), мотивишу на учење математичких садржаја (Hoffman 2002; Usnick, McCarthy 1998; Zazkis, Liljedahl 2009) и друго.

Књижевност обезбеђује „лично искуство учења у оквиру кога деца могу ући у причу са свог нивоа математичке радозналости” (Jenner 2002: 160). Усвајање математичких појмова посредством књижевног текста нуди деци могућност смештања апстрактних математичких идеја, језика и симбола у контекст који им је разумљив, као и повезивање неформалних представа са апстрактним симболизмом математичких идеја (Mozer 2000). Дакле, књижевност смешта математику у околности „блиске деци, са којима се она могу идентификовати и које сматрају значајним и интересантним” (Schiro 1997: 10), јер то је „свет у којем је све природно, лако изводљиво и појмљено дечјим смислом” (Петровић, Милинковић 2007: 7). Садржаји из књижевности за децу „посредују између детета и језичког кода математичког појма” (Пурић, Маричић 2012: 241). Посредник у том процесу је реч. Реч из књижевног садржаја, реч блиска детету, реч са којом се дете поистовећује, замишља и визуализује њено значење, оживљавајући је. Иста та реч је и носилац математичког појма. Емпиријска истраживања показују да се математика успешно учи у оваквој интеграцији (Balfanz et al. 2003; Skoumpourdi, Mprakopoulou 2011; Van den Neuvel-Panhuizen, Iliada 2011).

ПОЕЗИЈА ДРАГАНА ЛУКИЋА КАО ИНТЕГРАТИВНИ ЕЛЕМЕНТ АКТИВНОСТИ РАЗВОЈА ГОВОРА И МАТЕМАТИЧКИХ ПОЈМОВА

Књижевни текст, нарочито поетски, представља полазиште у учењу матерњег (српског) језика и богаћењу лексике детета. Прожимање хумора, игре, нонсенса са рефлексивом прилагођеном узрасту детета у сложеној значењској структури поетског текста омогућава да дете, на лак и ненаметљив начин, истовремено развија естетски укус и сензибилитет, али и да сазнајно, емотивно и фантазијски обогаћује своју личност. Николић истиче да садржинска подручја у оквиру учења српског језика нису само у емпиријској суседности, него су прожета и условљена једно другим, манифестују се заједно и „тешко опстају без својих природних унутрашњих веза” (2012: 646). И Смиљковић и Стојановић указују да међусобно прожимање језичких слојева захтева „контекстуално читање” (2011: 63). Контекстуално читање код деце предшколског узраста може да представља интегративни моменат стваралачке синтезе бројних сазнајних области. Наведено је у складу са мишљењем да поетски текст „свестрано ангажује личност детета и може имати значајну улогу у организовању различитих врста активности са децом предшколског узраста” (Маричић, Пурић 2008: 204). Контекстуалним ситуирањем поетског исказа у дискурс непосредног сазнајног искуства детета, проживљеног или имагинарног, подстичу се машта и креативност као стваралачки потенцијали личности. Стављени у функцију сазнајног преко

игроликих активности, они омогућавају да дете стиче знања на лак и ненаметљив начин. Игролика активност у методичком приступу поетском тексту омогућава примену језичко-стилског приступа на предтеоријском нивоу и синкретизам и компаративно обједињавање садржаја различитих програмских области. Тачност наведене тврдње показаћемо на примеру стваралачког обједињавања активности развоја говора и развоја математичких појмова кроз поезију Драгана Лукића, која представља интегративни елемент.

Избор из поезије за децу Драгана Лукића као репрезентативног поетско-језичког предлошка условљен је блискошћу њене садржинске структуре са начином на који деца интелектуално, емотивно и фантазијски поимају свет, као и присуством хумора, маште и игре у њеним мотивским слојевима. Данојлић истиче да је реч о песнику „кога деца прихватају и воле, осећајући га као свог саговорника и пријатеља” (1976: 94). Теоретичари књижевности за децу Лукића сматрају значајним представником „школе песничке игре” (Милутиновић 2016: 139), њеним славитељем и аниматором (Петровић 2011: 126). На блискост Лукићеве поезије са светом детињства указују и ставови да је реч о поезији која „изражава детињство и поетски обогаћује свет деце” (Ковић 2007: 100) и свет детињства сагледава из перспективе дечјег поимања живота (Милинковић 2010: 388) и слави игру.

Препоручени програмски садржаји када је реч о говору и комуникацији детета у предшколском васпитању и образовању подразумевају развој комуникативних способности, развијање интересовања за свет писане речи, упознавање и тумачење разноврсних текстова, као и неговање говорних стваралачких способности детета (*Правилник о ојшћим основама њредшколској њројрама* 2006). Кроз наведене програмске садржаје деца развијају говор, овладавају правилном артикулацијом гласова, активно богате речник и кроз вежбе ослобађања речи од једног значења посредно се упознају са полисемијом и уводе у стваралачку употребу говора на имагинарном плану, стварају нове речи и необичне гласовне спојеве. Када је реч о математици и математичким појмовима, они у предшколском васпитању и образовању нису дати као апстракције и готове дефиниције, већ се постепено усвајају кроз развијање унутрашњих процеса који воде развоју логичко-математичког мишљења, тако да развој говора деце и процес њиховог математичког сазнања нису издвојене и изоловане целине, већ интегрисане: како међусобно, тако и са свим другим областима сазнања. И програмски захтеви прописују стварање услова да дете у свакодневним животним ситуацијама, игри, планираним активностима, али и свим другим приликама, у које спадају и стваралачко-изражајне, уметничке и говорне, може да оствари њихову интеграцију (*Правилник о ојшћим основама њредшколској њројрама* 2006).

У складу са наведеним програмским захтевима који су усмерени ка холистичком приступу и обједињавању различитих програмских садржаја са

циљем богаћења активног речника детета предшколског узраста (у функцији развоја говора и основних математичких појмова), приказаћемо примере могућих методичких поступања која су осмишљена као игролике активности које се могу примењивати током анализе песама за децу Драгана Лукића „Пеџач” и „Како расту ногавице”. У изабраним поетским примерима, књижевни текст испуњава и три основне методолошке улоге које издвајају Маричић и Пурић: 1) представља предмет упознавања и доживљавања; 2) представља језички предложак и приложак, који кроз садржај детету приближава појам који треба усвојити; 3) представља предмет стварања и обуке у изражавању (2008: 205).

Песма „Пеџач”² Драгана Лукића представља поетску наративну минијатуру. У свега три строфе од по четири стиха деци је представљена стихована шалвива прича о необичном пеџачу који наоружан штапом, мувом и канапом пеџа морског пса. Неуспех његовог подухвата изазива смех риба, али и смех малог реципијента. Смех у наставној рецепцији књижевног дела, по Љ. Бајић, „има доживљајну (мотивациону), сазнајну и васпитну улогу”. Он представља и „моћно средство спознаје људи и живота” (2008: 19). Песма се завршава ономатопејичном имитацијом смеха који се приписује персонификованом свету риба. Смех риба може представљати и мотивациони подстицај који ће иницирати игролики приступ песми. Подстакнута питањем: *Збој чеја су се рибе смејале?* – деца предшколског узраста откривају колико су проникла у значењску структуру песме. Даљи мотивациони подстицај може се наставити посредством питања: *Шта све њеби може да буде смешно? – Исјричај нам.* Наведена питања подстичу дете да се ретроактивно врати у прошлост и присети смешног догађаја. На тај начин оно развија смисао да запази и апстрахује догађај који се издваја од других по специфичном квалитету. Истовремено, вежба се причање и описивање. И причање и описивање припадају основним облицима стилско-композицијских говорних вежби (Јањић 2008: 54). Реч је и о сложенијим облицима језичког изражавања

2 Пеџач

Узео Јоџа
један штап,
једну муву
и канап.

Пеџа, чека,
читав час
да загризе
морски пас.

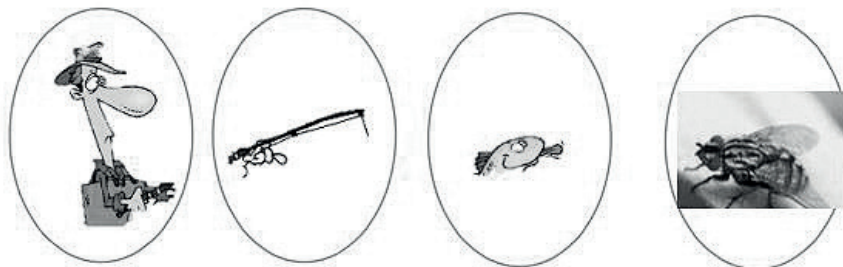
Смејале се
рибе све:
ЕХЕХЕ –
ЕХЕХЕ. (Драган Лукић 2006: 42)

у којима не долази до просте репродукције спољашње стварности. Охрабривање, подстицање и осамостаљивање деце на предшколском узрасту у причању и описивању значајно доприноси општем квалитету говорне културе и развија осмишљеност казивања коју у методичкој литератури називају „првом особином доброг говора” (Миленковић 2012: 47).

Експресивност песничке речи води дете у језичку игру, која заузима важно место у дечјем доживљавању и сазнавању света. Питање: *Како су се рибе смејале?* и даљи подстицаји, типа: *Како се ти смејеш? – Хајде да се смејемо!* – представљају увод у фонолошку игру артикулације. Различитим звуковним варијантама одјека људског смеха, попут: *Хахаха!* – *Охохохо!* – *Хехехе!* – *Хихихи!* – *Хихахаха!*, вежба се артикулација консонанта Х и вокала. Изговор наведеног безвучног предњонепчаног консонанта деца лако усвајају, као и изговор вокала због њихове фреквентности у говору, но С. Владисављевић запажа да и у изговору вокала постоје оштећења различитог типа и да се од педесетих година двадесетог века запажа све отворенији њихов изговор, нарочито вокала О, Е, а често и вокала А (1997: 39). Даљим гласовним и слоговним варирањем ономатопејичних рефлексива људског смеха може се проширити низ гласова чија се артикулација и дискриминација у изговору вежбају. На пример, може се вежбати артикулација задњонепчаног безвучног праскавог консонанта К у речима попут *Кикики!*. Наведене фонолошке говорне игре не представљају само вежбу артикулације и дискриминације гласова, већ и вежбу гласовних супрасегмената у којој деца осећају звучност међусобног прожимања асонанце и алитерације. Звуковно тонско варирање ритма и темпа говора може се постићи наложима попут: *Хајде, сјорије!* – *Хајде, држе!* – *Гласније!* – *Тише!*. Наведени примери уводе децу у вежбе дикције која је важан сегмент правилног и доброг говора. Говорна дикцијска игра се развија и прелази у лексичку игру грађења нових речи: *Шта насћаје од оволиког смеха? – Како се зове човек који се смеје? – Како се зове жена која се смеје? – Како бисмо моли да назовемо деце које се смеје? – А како назвајши оној ко се само смешка?*. У одговорима на наведена питања, могу се добити и лексеме, попут: *смехошрес, смејач, смехоносач, смејачица, смешко, смешкић, насмејанко...* Неке од њих могу представљати неологизме, који су резултат стваралачког односа деце према језику. Деца нове рече, по Каменову, граде путем аналогичности, „које доводе до необичних спојева и решења (2010: 27). На пример, питање како можемо да назовемо човека који изазива смех у друштву, може подстаћи децу на стварање сложеница нонсенсног карактера – *смехоносач, смехоносац, смехоноша*. Особа која изазива смех у друштву – носи духовитост као карактерну особину. У језичкој игри установљеној на семантичком обрасцу истог смисла, таква особа постаје носач смеха, јер деца граде нову реч на основу језичког обрасца који су усвојила по аналогичности, рецимо, особа која носи писмо – писмоноша.

И сам назив песме „Пецач” може се употребити као мотивациони подстицај за лексичку игру богаћења речника. Питањем, попут: *Како још можемо назвати човека који ђеца рибу?* – децу предшколског узраста уводимо у појаву језичке синонимије. „О синонимији се обично говори као о главном показатељу језичког богатства” (Драгићевић 2010: 248). Део активног или пасивног лексичког фонда детета могу бити лексеме *риболовац* и *ђеца-рош*, као адекватна језичка замена наведене речи. Богаћење речника може се остварити и преко подстицаја да деца наведу које врсте риба знају или су чула за њих. Могуће је и усмерити разговор у правцу подстицања општер сазнајног развоја. Повезивање прописаних програмских садржаја може се остварити описивањем различитих водених станишта која представљају дом, односно природне екосистеме за наведене врсте риба.

Слушањем песме „Пецач” деца су оживела и створила један реалан контекст у коме се налази један пецач, један штап, једна мува, један канап, један морски пас, који представља добру основу за развијање појма броја ЈЕДАН. На основу створеног реалног контекста формирају се једночлани скупови који служе као примери на основу којих дете треба да формира менталну представу скупа од једног елемента, а преко које се посредством речи ЈЕДАН долази до појма броја један (Слика 1).

Слика 1. Примери једночланих скупова

Са друге стране, ту је и мноштво риба, које се „смеју” и које још више наглашавају разлику између *један* и *мноштва*. Садржај песме, осим што ствара и визуелизује контекст за развијање појма броја један, обилује речју ЈЕДАН, као носиоцем појма броја један. Употребљавајући исту реч за перцептивно различите садржаје (један пецач, један штап, један канап, један морски пас), дете уочава оно што је заједничко за наведене скупове – један елемент.

Корелација развоја говора и основних математичких појмова може се постићи и преко питања која ће указати на величину штапа за пецање: *Можда је Јођин шђай дио мали, ђремали, сиђушан за морској ђса? Можда му је ђребао велик, веђи, највеђи, ођроман шђай за ђкав ђдохвай?*. Низањем

по степену величине неопходног рибарског прибора деца истовремено богате речник и развијају значење релације величине: велико–мало. Наведене захтеве доживљавају као игру у којој свесно учествују, јер су рационално проникла у значењску структуру песме и открила узроке комичног у њој. Миљинковић указује да „увођењем парадокса и померањем устаљеног реда до ивице апсурда, Лукић изазива спонтан и природан смех” (2006: 6). Несразмера између реалних могућности лирског субјекта и његових очекивања изазвала је и смех персонификованих морских становника у дочараном свету Лукићеве песме, што може да представља подстицај и за разговор о идејним слојевима песме. Навођење народних пословица или мудрих мисли које се тумаче и доводе у везу са семантичким потенцијалом поетског предлошка доприноси контекстуалном разумевању песме јер подстиче бројне асоцијативне везе између проживљеног личног искуства детета и значењских потенцијала књижевног текста.

И рецитовање песме „Пеџач” Драгана Лукића значајно доприноси развоју говора. Песма има ритам бројалице, што је постигнуто асонанцом и ритмичним варирањем броја слогова и риме у стиховима, смењивањем четвараца са тростихом и комбинацијом парне и укрштене риме. Подстицањем рецитовања развија се квалитет свакодневног говорног изражавања детета, јер рецитовање представља „облик свакидашњег говорног споразумијевања транспониран у умјетничку сферу, на ступањ умјетнички остварена говорног израза” (Novaković 1980: 63).

Песму „Како расту ногавице”³ Драгана Лукића узећемо као језички предложак за организовање игроликих активности помоћу којих се истовремено богати речник и деца уводе у опажање и схватање простора и просторних релација. И сама мотивација која претходи читању или изражајном рецитовању поетског текста од стране васпитача може да се организује у оквиру слободне активности, која је заједничка и за једну и за другу област сазнања, у облику игре „хајде да растемо”. Подстицаји, попут: *Хајде да растемо!*

3 Како расту ногавице

На горе расту шуме јабланова,
на горе расту и јеле и смреке,
на горе расту куће све до крова,
на горе расту у пролеће реке.

А како расту ногавице?

Ногавице расту на доле,
преко колена,
до пета чак,
па док тако
наопако
ногавице јуре доле,
порасте дечак. (Драган Лукић 2006: 16)

Пойнимо се на њрстије. Горе! Горе! Подијнимо руке да њорасијемо до неба, сунца, звезда, месеца... До чеја све желимо да њорасијемо? – уводе децу у разумевање просторних односа и опажања положаја предмета и света који их окружује.

У игри „хајде да растемо” дете у покрету повезује адекватну лексему са њеним значењем и положајем у простору који га окружује. Игра представља и неопходну емотивну и мисаону припрему након које следи изражајно читање или рецитовање песме. У дочараном поетском свету, на горе расту: шуме јабланова, јеле и смреке, куће све до крова и реке у пролеће. Именовање врста дрвећа послужиће као подстицај лексичке игре именовања флоре: *Које још дрвеће расије на њоре?* Наведени подстицај није у функцији само богаћења речника, већ и упознавања природног окружења детета. Потребно је објаснити како изгледа именовано дрво и где оно расте. Само именовање речи, без разумевања значења, не означава лексему која је део активног лексичког фонда, већ представља развојну ситуацију у интелектуалном развоју која се, по Виготском, састоји у томе да „дете почиње да примењује у пракси и употребљава појмове пре него што их постане свесно” (1977: 158). Матић је утврдио да је развој појмова детета до поласка у школу повезан са развојем речника, „и то најчешће: од конкретног ка апстрактном” (1986: 180). Везивање појмова за облике њиховог конкретног испољавања доприноси њиховој јасности и правилној и адекватној употреби. Разумевање основног значења речи и вишезначности коју она остварује у контексту реченице, води, по Бугарском, ка раздвајању лексеме као јединице лексичког новоа од њене реченичне конкретне реализације, у којој реч постаје јединица синтаксе (2008: 124). То практично значи да у раду на развоју говора деце не постоји строга граница између лексичко-семантичких и синтаксичких говорних вежби. Само именовање и навођење речи без њиховог семантичког ситуирања у значењски контекст реченице не доводи до разумевања њене значењске поливалентности. Гортан-Премк на полисемичност гледа као на последицу богатства основних семантичких садржаја, којима је да би се развили потребно „појављивање, употреба лексеме у новој комуникацијској ситуацији, у новом, другачијем контексту, односно у посебној семантичкој позицији” (2004: 42).

Обједињавање лексичко-семантичких и синтаксичких говорних вежби показаћемо на примеру последњег стиха из прве строфе Лукићеве песме „Како расту ногавице”. Стих „на горе расту у пролеће реке” може да представља подстицај да се деци постави проблемско питање типа *Како река расије?* У основном семантичком слоју значење глагола *расији* везује се за значење „постајати већи, виши, развијати се, напредовати (о људима, животињама, биљкама); повећавати се, израстати (о деловима тела, израштајима и сл.)” (Николић 2011: 1116). Дете предшколског узраста значење наведеног глагола везује за свој раст и напредак. Раст реке је у значењским слојевима песме

везан за реку у пролеће као годишње доба, што одговара семантичком гра-нању значења глагола, у смислу „повећавати ниво, нарастати (о води)” (Ни-колић 2011: 1116). Питањем: *Зашио реке расиу у њролеће?* – проширићемо и значењски потенцијал глагола и истовремено сазнање о свету природе који дете окружује: *Реке расиу у њролеће од кише, јер од кише река набуја*. Даљи подстицаји, типа: *Шија још може да расије?* – воде ка откривању семантич-ког потенцијала речи који се остварује у контексту реченице. Одговорима попут: *Расиу образи од смеха*. – *Расије њесио од квасца*. – *Расије човек или деије од њохвала* – дете се постепено и примерено узрасту уводи у језичку појаву полисемије, открива пренос значења по сличности и семантичко бо-гатство које имају индивидуалне речи ситуиране у контекст реченице.

Други део Лукућеве песме почиње питањем: „А како расту ногавице?”. У стиховима је понуђен одговор на наведено питање. Ногавице расту на доле, преко колена, до пета. Значењски потенцијал понуђене дочаране по-јавности може се проширити питањем: *Шија је све доле?*. Наведено питање представља наставак лексичке игре именовања. Ни у овом случају, имено-вање није одвојено од контекста реченице, разумевања значења именованог и увиђања просторних односа.

Казивање Лукићевих стихова треба да прати дечји покрет. Деца опо-нашају рукама раст на горе и раст на доле. На тај начин визуелизује се по-јам релације горе-доле, оживљава у дечјој свести, ствара се јасна ментална представа, што све води ка формирању појма релације положаја горе-доле. Даљи рад на увиђању просторних односа наставља се кроз анализу стихова. Док ногавице расту и јуре на доле, порасте дечак. Дечак расте заједно са но-гавицама. Како он расте: доле или горе?

Посредством питања: *Шија је све њоре у односу на нас?* и *Ко је све њоре у односу на нас?* – деца именују живи свет и предметност. – *Шија је њоре?* – *Горе су њијице*. – *Које њијице?* – *Ласије, шеве, роде, врайци, соко, орао, њолуб...* – *Горе су и: кровови кућа, димњаџи, њране и врхови дрвећа, врхови њланина, авиони...* Богаћење дечјег речника не подразумева само богат лексички фонд речи, већ и „брзо и тачно проналажење адекватних речи везаних за одређе-ни појам или појаву” (Маљковић 2005: 132). На овај начин деца продубљују значење релације горе-доле, јасно уочавају елементе из окружења и одређу-ју њихов положај у односу на себе. Постепено се треба удаљавати од самог детета, ићи корак даље: шта се налази горе у односу на птице, кровове кућа, димњака, врхове планина и друго. Децу ваља подстицати да кроз разне при-мере схвате релативност релације положаја горе-доле.

Птице су горе у односу на децу, али су деца доле у односу на птице. Птице су горе у односу на децу, али су доле у односу на облаке и слично. Овакве игре значајно доприносе и богаћењу речника и развоју говора деце, али и јасном схватању и разумевању релације положаја горе-доле.

Наведена песма може да послужи и као подстицај за синтаксичко-стилску говорну игру. У првој строфи, у сваком стиху постоји инверзија. Субјекат је дат на крају песничког исказа. Враћањем стихова у стандардни редослед, деца ће уочити да песма више не звучи исто, да је изгубила нешто од своје лепоте. Губи се рима, ритам и мелодија. Увиђање стандардног редоследа речи у реченици и његовог нарушавања у циљу стварања нових реченица води и у говорно стваралаштво. Одлике поетског у говору детета препознајемо у случајевима када му језик не служи више само као средство комуникације, већ и као материјал помоћу кога може да се игра, обликује, ствара (Дотлић, Каменов 1996: 265). Каменов истиче да деца старијег предшколског узраста свесно траже сазвучје и да се у формама које она састављају „као регулатив песничке форме појављују ритам и рима” (2010: 12).

Наведени примери фонолошких, лексичких, семантичких и синтаксичких говорних вежби организованих на језичком предлошку који сачињавају изабрани стихови Драгана Лукића илуструју само неке од могућности како се кроз игролике активности на предтеоријском сазнајном нивоу могу повећавати активности развоја говора и развоја математичких појмова у предшколском васпитању и образовању. Планирање и креативно осмишљавање креативних игроликих говорних вежби задатак је и велика одговорност васпитача, што потенцира значај њихове стручне припреме за рад на развоју говора чији су, по З. Мркаљ, незаобилазни елементи: „проучавање дечјег говорног развоја и језичких фактора дечјег говорног израза, анализа гласовне стране говора праћена развојем дечјег речника, појава реченице у говору и разматрање говорних функција и комуникативних способности предшколског детета” (2016: 39).

ЗАКЉУЧНО РАЗМАТРАЊЕ

Књижевни текст представља мотивишући елемент који код деце „развија имагинацију и креативност” и омогућава да се у функцији развоја говора организују бројна вежбања (Стакић 2015: 97). Исто тако, књижевни текст може остварити значајну улогу и у другим областима сазнања и развоја детета. У раду је скренута пажња на поезију Драгана Лукића и на одабраним примерима песама показано како један исти поетски текст може да интегрише две области сазнања: развој говора и развој математичких појмова. Богатство стилских фигура, као и асоцијативност и метафоричност поетских слика у поезији Драгана Лукића пружају бројне могућности да се организују лексичке, семантичке и синтаксичке вежбе које доприносе развоју говора, али и богатство тема и мотива у овој поезији пружа могућности да она постане интегративни елемент који спаја развој говора са развојем математичких појмова.

Анализом одабраних песама Драгана Лукића показали смо како се у предшколском васпитању и образовању, интегративним приступом у организовању активности повезује развој говора и развој математичких појмова кроз игролике активности. Поред наведених песама, постоје и бројне друге песме Драгана Лукића које могу остварити исту функцију („Десетка”, „Седмица”, „Четири девојчице” и друге). Предност оваквог приступа у организовању активности са децом у предшколском васпитању и образовању огледа се у следећем: дете, кроз игру, истовремено развија говор и богати активан речник и усваја и развија математичке појмове. Учење се одвија на предтеоријском сазнајном нивоу, без присиле и императива. Дете ужива у игри коју ствара поетски текст, несвесно да тако учи и спознаје свет који га окружује. Поетски текст ствара реалан контекст за учење близак детету предшколског узраста, песничке слике оживљавају тај контекст, дете се уживљава у ситуације учења и спонтано, ненаметнуто усваја почетне математичке појмове и развија логичко-математичко мишљење, али и љубав према математици. Истовремено, математику разуме и доживљава као нешто што је саставни део његових свакодневних активности и игре.

ЛИТЕРАТУРА

- Андерсон, Андерсон, Шапиро (2004): Ann Anderson, Jim Anderson, Jon Shapiro, Mathematical discourse in shared storybook reading, *Journal for Research in Mathematics Education*, Reston, VA: National Council Of Teacher of Mathematics, 35, 5–33.
- Бајић (2008): Љиљана Бајић, *Проучавање хумористичке прозе у настави*, Београд: Завод за уџбенике.
- Балфанц, Гинзбург, Гринс (2003): Robert Balfanz, Herbert P. Ginsburg, Carole Greenes, The Big Math for Little Kids early childhood mathematics program, *Teaching Children Mathematics*, 9, Reston, VA: National Council of Teachers of Mathematics, 264–268.
- Барбареси, Катушић, Колиган, Вивер, Јакобсен (2005): William J. Bararesi, Slavica K. Katusic, Robert C. Colligan, Amy L. Weaver, Steven J. Jacobsen, Math learning disorder: Incidence in a population-based birth cohort, 1976–82, Rochester, Minn, *Ambulatory Pediatrics*, 5(5), Academic Pediatric Association, Elsevier, 281–289.
- Бугарски (2008): Ранко Бугарски, Лексикологија, у: Даница Р. Столић, Милутин Ђуричковић (ур.), *Култура јовора*, Алексинац/Краљево: Висока школа за васпитаче струковних студија/Libro Company, 122–131.
- Бернс, Каниве, ДеГранде (2012): Matthew K. Burns, Rebecca Kanive, Megan DeGrande, Effect of a computer-delivered math fact intervention as a supplemental intervention for math in third and fourth grades, 33(3), Hammill Institute on Disabilities, SAGE Publishing, 184–191.

- Ван ден Хеувел-Панхуизен, Илиада (2011): Marja Van den Heuvel-Panhuizen, Elia Piada, Kindergartener's performance in length measurement and the effect of picture book reading, *ZDM Mathematics Education*, 43, Berlin/Heidelberg: Springer, 621–635.
- Велш, Никс, Блер, Бирман, Нелсон (2010): Janet A. Welsh, Robert L. Nix, Clancy Blair, Karen L. Bierman, Kaith E. Nelson, The development of cognitive skills and gains in academic school readiness for children from low-income families, *Journal of Educational Psychology*, 102, Washington, DC: American Psychological Association, 43–53.
- Виготски (1977): Lav Vigotski, *Mišljenje i govor*, Beograd: Nolit.
- Владисављевић (1997): Спасенија Владисављевић, *Говор и језик – Језик и његов*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Гортан-Премк (2004): Даринка Гортан-Премк, *Полисемија и организација лексичког система у српском језику*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Данојлић (2011): Милован Данојлић, *Наивна ђесма – Оједи и записи о дејој књижевности* (дигитално издање), Учитељски факултет Универзитета у Београду. Retrieved in March 2016 from <http://www.ask.rs>.
- Дотлић, Каменов (1996): Љубица Дотлић, Емил Каменов, *Књижевности у дејем врџићу*, Нови Сад: Змајеве деје игре: Одсек за педагогију Филозофског факултета.
- Драгићевић (2010): Рајна Драгићевић, *Лексиколоија српског језика*, Београд: Завод за уџбенике.
- Зазкис, Лилједал (2009): Rina Zazkis, Peter Liljedahl, *Teaching mathematics as storytelling*, The Netherlands, Rotterdam: Sense Publishers.
- Јањић (2008): Марина Јањић, *Савремена настава његорне културе у основној школи*, Нови Сад: Змај.
- Џенер (2002): Donna Jenner, Experiencing and understanding mathematics in the midst of a story, *Teaching Children Mathematics*, 9(3), Reston, VA: National Council of Teachers of Mathematics, 167–170.
- Каменов (2006): Emil Kamenov, *Образовање предшколске деце*, Beograd: Zavod za udzbenike i nastavna sredstva.
- Каменов (2010): Емил Каменов, *Мудросић чула, IV део, Деје његорно сиваралашићво*, Нови Сад: Драгон.
- Лукић (2006): Драган Лукић, *Тролејбус за Месец*, Чачак: Пчелица.
- Маљковић (2005): Миланка Маљковић, *Методички њриручник за развој његора деце њредшколског узрасића*, Кикинда: Савез педагошких друштва Војводине.
- Маричић, Пурић (2008): Сања Маричић, Далиборка Пурић, Поетски текст као интегративни елемент активности васпитача у развоју говора и математичких појмова, *Зборник радова*, XI(10), Ужице: Учитељски факултет, 203–214.
- Маричић, Пурић (2013): Сања Маричић, Далиборка Пурић, Развијање математичких појмова у интеграцији са развојем говора посредством садржаја из књижевности за децу, у: Миролуб Јоковић (ур.): *Наше сиварање: зборник радова са осмог симпозијума са међународним учешћем „Васићџач у 21. веку”*, Алексицац: Висока школа за васпитаче струковних студија, 388–402.

- Маричић, Ђалић (2015): Сања Маричић, Маја Ђалић, Интеграција развоја математичких појмова и музичког васпитања у предшколском васпитању и образовању посредством песама за певање, *Годишњак Училишњој факултету у Врању*, VI, Врање: Учитељски факултет, 317–326.
- Марковић (2007): Слободан Ж. Марковић, *Зайиси о књижевности за децу IV*, Београд: Београдска књига.
- Матић (1986): Radomir Matić, *Metodika razvoja govora dece do polaska u školu*, Beograd: Nova prosveta.
- Миленковић (2012): Славица Миленковић, *Методика развоја јовора*, Сремска Митровица: Висока школа струковних студија за образовање васпитача.
- Миљинковић (2006): Миомир Миљинковић, Лукићева поезија игре и хумора, у: Драган Лукић, *Тролејбус за Месец*, Чачак: Пчелица, 3–9.
- Миљинковић (2010): Миомир Миљинковић, *Нацрт за периодизацију српске књижевности за децу*, Нови Сад: Међународни центар књижевности за децу Змајеве дечје игре.
- Милутиновић (2016): Љубомир И. Милутиновић, *Књижевности за децу*, Бања Лука: Филозофски факултет.
- Мојер (2000): Patricia S. Moyer, Communicating mathematically: Children's literature as a natural connection, *The Reading Teacher*, 54(3), New Jersey: Wiley, 246–255.
- Мркаљ (2016): Zona Mrkalj, Uloga igre u razvoju kulture usmenog izražavanja dece predškolskog uzrasta, у: Emina Kopas-Vukašinić, Biljana Stojanović (ur.), *Savremeno predškolsko vaspitanje i obrazovanje: izazovi i dileme*, pos. izd., knj. 20, Jagodina: Fakultet pedagoških nauka Univerziteta u Kragujevcu, 39–53.
- МекМастер, Даглас, Фухс (2007): Kristen L. McMaster, Fuchs Douglas, Lynn S. Fuchs, Promises and limitations of peer-assisted learning strategies in reading, *Learning Disabilities: A Contemporary Journal*, 5, Waltham, MA: Learning Disabilities Worldwide, 97–112.
- МекДафи, Јанг (2003): Amy Roth McDuffe, Terrell Young, Promoting mathematical discourse through children's literature, *Teaching Children Mathematics*, 9 (7), Reston, VA: National Council of Teachers of Mathematics, 385–392.
- Николић (ред. и ур.) (2011): Мирослав Николић, *Речник српскога језика*, Нови Сад: Магица српска.
- Николић (2012): Милија Николић, *Методика настави српског језика и књижевности*, Београд: Завод за уџбенике.
- Новаковић (1980): Novak Novaković, *Govorna interpretacija umjetničkoga teksta*, Zagreb: Školska knjiga.
- Ојосе (2008): Bobby Ojose, Applying Piaget's theory of cognitive development to math instruction, *The Mathematics Educator*, 18, Georgia: The Mathematics Education Student Association at University of Georgia/University of Georgia, 26–30.
- Петровић, Миљинковић (2007): Тихомир Петровић, Миомир Миљинковић, *Писци за децу и младе*, Пожега: Епоха.
- Петровић (2011): Тихомир Петровић, *Увод у књижевности за децу*, Нови Сад: Међународни центар књижевности за децу Змајеве дечје игре.
- Правилник о ошћим основама јредшколској јројрама* (2006): Просветни гласник, број 14/2006.

- Пурпура, Хјум, Симс, Лониган (2011): David J. Purpura, Laura E. Hume, Darcey M. Sims, Christopher J. Lonigan, Early literacy and early numeracy: The value of including early literacy skills in the prediction of numeracy development, *Journal of Experimental Child Psychology*, 110, San Diego, CA: Academic Press, 647–658.
- Пурић, Маричић (2012): Далиборка Пурић, Сања Маричић, Садржаји из књижевности за децу у развоју математичких појмова, у: Ненад Љ. Вуловић (ур.), *Методички аспекти наставе математики II*, Јагодина: Факултет педагошких наука, 239–244.
- Скупурди, Бакопулу (2011): Chrysanthy Skoumpourdi, Ifigenia Mpakopoulou, The prints: A picture book for pre-formal geometry, *Journal of Early Childhood Education*, 39(3), Netherlands: Springer, 197–206.
- Слуњски (2011): Edita Slunjski, *Kurikulum ranog odgoja: istraživanje i konstrukcija*, Zagreb: Školska knjiga.
- Смиљковић, Стојановић (2011): Стана Смиљковић, Буба Стојановић, *Компаративни ириситивни методици мајерњеј језика и књижевности*, Врање: Учитељски факултет.
- Стакић (2015): Мирјана Стакић, Улога и значај књижевног текста у образовању и васпитању детета предшколског узраста, у: Снежана Маринковић (ур.), *Зборник радова*, бр. 17, Ужице: Универзитет у Крагујевцу, Учитељски факултет Ужице, 91–98.
- Широ (1997): Michael Schiro, *Integrating children's literature and mathematics in the classroom: children as meaning makers, problem solvers, and literary critics*, New York: Teachers College Press.
- Јусник, Мекарти (1998): Virginia Usnick, Jane McCarthy, Turning adolescents onto mathematics through literature, *Middle School Journal*, 29(4), Westeville: Association for Middle Level Education, 50–54.
- Хаури (2001): David Haury, *Literature-based mathematics in elementary school*, ERIC Digest, Washington, DC, Columbus, OH: ERIC Clearinghouse for Science, Mathematics, and Environmental Education (ED No. 464807).
- Хофман (2002): Elizabeth S. Hoffman, Making connections, making sense: Rationale and methods for integrating children's literature into mathematics instruction, *The Dragon Lode: The Journal of Children's Literature and Reading Special Interest Group*, 21(1), International Literacy Association (ILA), 42–50.
- Шимић (1998): Гроздана Шимић, *Методика развијања њочетних математичких њојмова*, Шабац: Виша школа за образовање васпитача.

Mirjana M. Stakić

University of Kragujevac

Faculty of Education in Užice

Department for Language and Literature

Sanja M. Maričić

Department for Didactics

POETRY OF DRAGAN LUKIĆ AS AN INTEGRATIVE ELEMENT IN THE DEVELOPMENT OF SPEECH AND MATHEMATICAL CONCEPTS IN PRESCHOOL EDUCATION

Summary: The authors of the paper used selected examples of Dragan Lukić's poetry for children to draw attention to the possibilities of applying an integrated approach in the analysis of literary texts that links speech development and development of mathematical concepts in preschool education. Theoretical standpoint of this approach involves numerous theoretical and practical studies which show that speech development in children and the process of their mathematical cognition are not separated or isolated areas. These areas are integrated both with each other and with other areas of knowledge. Curriculum requirements for preschool education in the Republic of Serbia prescribe creating conditions in which a child can achieve integrated knowledge from different areas, including everyday life situations, play, planned activities, but all other circumstances as well (creative-expressive, artistic and speech-related). The poetry of Dragan Lukić was chosen as the linguistic template of planned integration due to Lukic's close understanding of the way in which children comprehend the world, intellectually, emotionally and imaginatively, to the presence of humor, imagination and playfulness in the motif layers, which enable the connection between speech development and development of mathematical concepts and the implementation of both as creative game-like activities. In this context, the authors used Lukić's poem "Pecač" (Fisherman) to show the possibility of combining contents from the areas of speech development and early mathematics education on the same poetic text, and with the application of the integrated approach. The area of speech development involves: 1) developing the quality of speech culture and narration through speech and description exercises; 2) practicing correct articulation and phoneme discrimination; 3) practicing phonetic suprasegmentals and the alteration between assonance and alliteration; 4) enriching children's vocabulary through linguistic games of building new words and synonyms; 5) encouraging language creativity by means of linguistic games of creating neologisms. The area of early mathematics education involves: 1) creating a real context that will be used as the basis for developing the concept of number ONE; 2) forming singletons (unit sets) that will be used as examples based on which a child should form a mental concept of singletons; 3) developing the concept of relations between quantities. The poem "Kako rastu nogavice" (How the Trouser Legs Grow) is a representative example which the authors use to illustrate how the integrated approach to a poetic text

allows children to simultaneously expand their vocabulary (introducing the concept of the polysemy, discovering different meanings of words in the context of a sentence due to their similarity and semantic richness) and to be able to perceive space and spatial relations, the positions of objects and the position of the world around them. Both teaching goals have one thing in common - the same poem of Dragan Lukić which, through lexical and semantic exercises, allows the discovery of associative contextual correlations and semantic potentials of words and contributes to the enrichment of children's active vocabulary, i. e. understanding and active use of language in communication; on the other hand, it generates a realistic context for the development of mathematical concepts, improves visualization and ensures transition from specific notions and images to abstract concepts and beyond. Moreover, learning is organized through game-like activities and without imperatives, allowing children to enjoy themselves, to learn and get to know the world around them unconsciously and through play.

Key words: Dragan Lukić, Serbian language, speech development, development of mathematical concepts, preschool education, preschooler.